

DEMOKRATIYALIQ REFORMALARDA MĀNAWIYATTIN ORNI

Sagindikov J.N.

QMU docent.

Baynazarova D.

magistr.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14171206>

Annotatsiya. *Bul maqalada Ózbekstanda insan huqıqları hám demokratiyalıq reformalarda mĀnawiyattiń ornı haqqında sóz etilgen.*

Gilt sózler: *huquq, shólkem, parlament, demokratiya, reforma.*

THE ROLE OF SPIRITUALITY IN DEMOCRATIC REFORMS

Abstract. *This article discusses the role of spirituality in human rights and democratic reforms in Uzbekistan.*

Keywords: *law, organization, parliament, democracy, reform.*

РОЛЬ ДУХОВНОСТИ В ДЕМОКРАТИЧЕСКИХ РЕФОРМАХ

Аннотация. *В данной статье рассматривается роль духовности в правах человека и демократических реформах в Узбекистане.*

Ключевые слова: *закон, организация, парламент, демократия, реформа.*

Ózbekstanda hám insan huqıqların qorǵawshi bir qatar shólkemler, parlament demokratiyası hám huqıqıy mámlekettiń barlıq tiykarǵı institutları dúzildi.

Ózbekstan mámleket qurılısı hám basqarıw salasında túpkilikli reformalardan gózlengen maqset birinshisidan, húkimet sistemaları bóliniwiniń konstitutsion Principine ámel etiliwin támiyinlew, yaǵnıy mámlekettiń kúsh-qudıreti, áwele, demokratiyalıq institutlariniń gázezsiz iskerlik kórsetiwi ushın shárt - sharayat jaratıw, puqaralar hám jámiettiń barlıq siyasiy, social potencialın ámelge asırıw, isbilermenlik hám ekonomikalıq islerdiń erkinligi ushın zárúr múmkinshiliklerdi shólkemlestirip beriw qábleti menen olshenedi.

Ekinshiden, basqarıw tarawında ámelge asırılıpatırǵan reformalardıń natiyjeliligini kúsheytiw, yaǵnıy bul jerde gáp mámleketimizde demokratiya principlerine tiykarlangan, áwele, Konstitutsiya hám nızamlarǵa muwapıq iskerlik júrgizetuǵın hesh qanday hámeldarlar, hátte, eń kózge kóringen wazıypaǵa otırǵan adamlardıń da su'bektiv qálewine gárezli bolmaytuǵın jumıstı turaqlı hám aktiv quraytuǵın, óz mánisine kóre jámiyetimizdiń alǵa jılısıwına ırkinish berip atırǵan barlıq illet hám eski tásirlerdi saplastırıwǵa qurbi jetetuǵın nátiyjeli sistemanı payda etiw haqqında barmaqta.

Ózbekstan insan huqıqları salasından óz siyasatın belgilewde 3 eń zárúrli principden kelip shıǵadı.

1. Normativ hám shólkemlestirilgen táreplerden xalıq aralıq tájiriybeniń ústinligi.
2. Insanǵa qáwenderlik qılıw sıyaqlı watanımız tariyxıy tájiriybesin esapqa alıw;
3. Insan huqıqları boyınsha shet el milliy institutlar tájiriybesin esapqa alıw.

Insan huqıqları boyınsha milliy institutlar sisteması shólkemlestirilip, Respublikada 200 den artıq húkimetke qarawlı bolmaǵan basqarıw dástúrleri tiklenip atır. Sonday eken, jámiyetti qaliplestiriw ushın áwele;

1. Dástúriy kriteriyaǵa itibar beriw jáne onıń menen esaplasıw kerek.
2. Aldın mámleket xalıq turmısın kóteri w kerek. Sebebi turmıs sananı belgileydi.

3. Puqaralar sanasin, oylawın ózgertiw kerek. Turmıstın rawajlanıwı, óz gezeginde, adamlar sana-sezimin jáne oylaw tárizin ózgertiwge alıp keledi.

4. Huqıqıy demokratiyalıq jámiyetke tábiyiy tártipte, hesh qanday zorıǵıw hám ziyansız jetiwimiz kerek.

Ózbekstan puqaralıq jámiyetin dúziwdiń ayırıqsha tárepleri Shıǵıs mámleketshililigin rawajlandırıwǵa házirgi zaman jáhán demokratiyalıq háreketleriniń eń aldındıǵı tájiriybelerine saykes kelip atır. Bul jer júzinde hár qanday zorlıqshılıq hám kúsh isletiwdi biykarlaw menen birge jáhán siyasiy mádeniyatın arttırıwǵa shaqırıw arqalı siyasatqa demokratiyalıq principlerdi alıp kirisiwdiń ózbekona jolı bolıp tabıladı.

Siyasiy mádeniyat, ideologiya hám ruwxıylıq túsiniqleri dárejesi jámiyet turmısında insan qatnasıwınıń qandaylıǵı belgileydi. Bilgenimizdey, siyasiy mádeniyat, ideologiya hám ruwxıylıq joqarı bolǵan orında adamlar húkimet jumıslarında aktivlew qatnasadı. Nızam hám qararlar qanday qabıl etiliwi, onıń atqarıwı qanday qadaǵalaw qılınıp atırǵanlıǵın gúzetip baradı, munasábet bildiredi.

Ózbekstanda mámleketlik emes hám jámiyetlik shólkemleri iskerligin tereńlestiriw boyınsha qatar jumıslar ámelge asırılıp atır. Sońǵı altı yarım jıl ishinde mámleketimizde jámiyetlik birlespeleri hám mámleketlik emes shólkemler sanı artıp hám olar endi adamlardıń social pikirin qalıplestiriwge aktiv tásir kórsetip atırǵanın kóriwimiz múmkin. Ózbekstan óziniń gárezsiz jolına qádem qoyǵan dáslepki kúnderde, eski ideologiyadan pútkilley waz keshilipatırǵan, jańa ideologiya bolsa ele islep shıǵılmaǵan, ilimiy tiykarlap berilmegen gezlerde ruwxıylıq salasında boslıq payda boldı. Sol sebepli de jańa milliy ideya, milliy ideologiyanı jaratıw zárúrshiligi kún tártibindegi tiykarǵı másele etip belgilendi.

Milliy gárezsizlik ideologiyası millettiń - ózbeklerdiń mápi menengana shegaralangan emes. Ózbekstanda jasapatırǵan ózbekler, qaraqalpaqlar, qazaqlar, tájikler, orıslar, ukrainlar, yaxudiylar, qullası Respublikamızdı óziniń janajan watanı dep bilgen, Ol menen maqtanatuǵın barlıq millet hám xalıqlardıń teń huqıqlılıǵın, qadr-mánisin, ar-namıs hám milliy namısın, máplerin qorgawda ideologiyamız úlken orın tutadı.

Milliy gárezsizlik ideologiyası milletti hám barlıq xalıqlardı birlestiriw, uyǵınlastiriw, watan gúlleniwi, jurt paraxatshiliqti hám xalıq párawanlıǵı jolında xızmet qılıp atır.

Házirgi waqıtta júz berip atırǵan ayırım unamsız jaǵdaylar, orınsız is-háreketler, jawız ıslar áwele ideologiyalıq boslıq sebepli júzberip atır. Nege degende, ele turmıslıq tájiriyebege iye bolmaǵan, aq qarani ayrip ulgirmegen jaslar hár túrli tásirlerge berilwsheń boladı. Mısal ushın, birpara jaslardı joldan shalǵıtıpatırǵan diniy ekstremizm qáwpin alayıq. Bul abırjı aǵıs ayırıqsha tariyxǵa iye. Atap aytqanda, 80-jıllardıń aqırında mámleketimizge ózin “dos”, “dinles”, “milletles” etip kórsetip, islam dininiń saplıǵı ushın gúreske “shaqırıwshi” ayırım birewler kirip keldi. Olar múqaddes dinimizdiń tıp mánisin bilmegen ápiwayı adamlardı, sawatsız jaslardı óz duzaǵına ilindirip, bizge biygana diniy isenimlerdi jayıwǵa urındı. Eger biz, eń dáslep, jaslarımızdıń isenim-erkin bekkemlese, erk-ıqrarın quwatlı qilsak, olardı óz gárezsiz pikirine iye bolǵan barksamal insanlar etip tárbiyalasaq, olardıń sanasına ata-babalarımızdıń múqaddes qádiriyatların qalıplestirsekǵana, olardıń el perzentimen, dep namıs hám maqtanış penen jasawına erisken bolamız hám sonǵana olar milliy túbirleri quwatlı, dúnyanı tereń tusinip jetetuǵın, zaman rawajlanıwı menen birge qádem taslaytuǵın insanlar bolıp jetilisedi.

Xalıq oylawındagi jańa pikirler degende biz tómendegilerdi názerde tutamız.

Házir hesh bir xalıq yamasa mámleket bolmaydı, eger ılım- pán hám texnologoya tarawları gúlleniwine dıqqat qaratpasa, ideologiya boyınsha da keyin basıp qaladı. Ruwxıylıq da eskirip qaladı, sózi sóz bolmay qaladı, inabatqa alınbaydı. Amerika, ingliz, francuz, yapon, ital'yan xalıqları ılım hám texnologoya tarawlarında aldınıgılıq qılıp atırğanlıqları ushın da pútkildúnya siyasatına jetekshi ekenin názerden shetke qaldırıw múmkin emes dep oylaymız. Álbette, biz de sonday jol tutsaq arızıdı.

Ruwxıy - etikalıq hám materiallıq rawajlanıw, xalqımızdıń ázeliy turmıs tárizine aynalğan bilim hám ádalat mámlekette demokratiyalıq processlerdi tereńlestiriwdiń kepilligi bolıp tabıladı.

Demokratiyalıq process uzaq dawam etetuǵın úziksiz process bolǵanlıǵı ushın jańasha oylawdı qalıplestiriw, huqıqıy, siyasiy hám ruwxıy jańalanıwlar kerekligi ańlap jetildi. Nızam ústinligine erisiw ushın aldın barlıqtıń siyasiy teńligi támiyinlenedi. Xalıqtıń siyasiy aktivligi tikkeley onıń jámiyet social siyasiy processlerine qanshellilik tiyisiligi menen belgileniwi ańlap jetildi. Xalıqtıń siyasiy mádeniyatı qalıplesti. Demokratiyanıń taǵı bir belgisi-jámiyette oppoziciyanıń bar ekenligi, bizde haqıyqıy mániste oppoziciya bolmaǵan. Áwele, reformalar ótkeriw, jámiettiń rawajlanıw hám jańalanıw jolınan alǵa barıwı boyınsha alternativ baǵdarlama túrlerin usınıs etiwge ılayıq ámeliy oppoziciyanı názerde tutıw kerek.

Demokratiyalıq jámiyetti rawajlandırıwdıń zárúrli ruwxıy faktorlarınan biri- bul húkimet tarmaqlarınıń bóliniw principi bolıp tabıladı. Yaǵnıy nızam shıǵarıwshı parlament, orınlawshı hákimiyat bolǵan ministrler Kabineti, sud hám ǵalaba xabar quralları sonday demokratiyalıq, huqıqıy mámleket hám puqaralıq jámiyetin qurıwdıń zárúrli elementleri bolıp tabıladı.

Mámleket mákemesi (apparat)- mámleket mexanizminiń bir bólegi bolıp, mámleket hákimiyatın ámelge asırıw ushın húkimet kepilliklerine iye bolǵan organlar kompleksinen ibarat hám ol ruwxıylıq salasındaǵı siyasatti de júrgizedi.

Mámleket mexanizmi mámleket mákemesinen tısqarı mámleket mákemeleri hám ruwxıylıq salasın qadaǵalawshı mámleket shólkemlerin de óz ishine aladı. Usınıń menen birgelikte bir qatar siyasiy institutlar, yaǵnıy túrli partiyalar, kásiplik awqamları, jaslar shólkemleri hám de dóretiwshilik awqamlar -jazıwshılar, jurnalistler, súwretshiler, kinoshılar, teatr ǵayratkerleri, ilimiy mákemeler mámleket siyasatın, atap aytqanda ruwxıylıq salasındaǵı siyasatti ámelge asırıw salasında iskerlik júrgizedi.

Húkimet tarmaqları hár birewiniń demokratiyalıq processlerin tereńlestiriw boyınsha tutqan ornı hám roli úlken bolıp tabıladı. Házirgi zaman demokratiyalıq processleri “tórtinshi húkimet” baspasóz iskerliginen paydalanıwdı talap etpekte. Ásirese ruwxıylıq salasında “tórtinshi húkimet”tiń roli úlken. Ol mámleket siyasatınıń ústin turatuǵın baǵdarı bolǵan ruwxıylıqtı joqarilatatuǵın bólegi bolıp tabıladı.

Mámleket rawajlanıwı bir normaǵa túsken hám izbe-iz ámelge asırılıp atırǵan mámleketliklerge siyasiy dúnyaǵa kózqaras, siyasiy iskerlik shaxs ruwxıylıqında bekkem ornasıp, puqaralardıń etikalıq normalarına aylanıp qaladı.

Juwmaqlap aytqanda, demokratiya, yaǵnıy nızamnıń ústinligi hám oǵan tolıq ámel etiw jámiyet ruwxıylıqınıń rawajlanıwına járdem beredi. Sebebi jámiettiń rawajlanıwı adamlar sanasınıń ózgeriwine alıp keledi. Óz gezeginde haqıyqıy demokratiya ruwxıylıq tárepten jetik jámiyette gana qalıplese.